

HISTORIJA PRIJEDORA I OKOLINE U OBJAVLJENIM RADOVIMA HASANA ŠKAPURA

U POVODU
STOTINU GODINA OD ROĐENJA
HASANA ŠKAPURA

Kemal BAŠIĆ

Sažetak

U ovom radu riječ je o objavljenim radovima Hasana Škapura u vezi historije Prijedora i okoline. Akcenat je na objavljenim radovima Škapura u vezi ove teme jer su neki radovi ovog autora ostali u rukopisu pa prema tome nisu ni objavljeni. Ovo je značajna tema jer je ovaj autor jedan od rijetkih koji se direktno bavio historijom Prijedora i okoline osmanskog perioda. Ovo još više dobija na važnosti jer je Hasan historiju ovog grada i njegove okoline izučavao na osnovu originalnih dokumenata koje je prevodio sa staroturskog (osmanskog) jezika. Ovim radom smo željeli naglasiti da je Škapur pored toga što je dao veliki doprinos prevodom i komentarom nekoliko tomova Buharijeve zbirke hadisa mnogo uradio i u oblasti historije.

Ključne riječi: Hasan Škapur, Prijedor, Kozarac, ustanak 1875.-78., Ključ, Sana, riječni saobraćaj, osmanski period, džamije, tvrđava, kapetanija

Uvod

Prijedor i njegova okolina imaju dugu historijsku tradiciju, ali se čini da ona u dovoljnoj mjeri nije prezentirana. Naročito bismo to mogli reći za osmanski period historije ovog područja. Mogli bismo tražiti razloge za to i možda biti u pravu, a možda ne. Stoga smo odlučili da odgovor na to pitanje ostavimo za neku drugu priliku. Jedna od osoba koja je uradila dosta na osvjetljavanju historije Prijedora i njegove okoline osmanskog perioda je Hasan Škapur i njegovi radovi o toj temi. Ovom konstatacijom ne želimo uvrijediti osobe koje su takođe dale značajan doprinos izučavanju historije Prijedora i njegove okoline osmanskog perioda, kao što je Alija Bejtić ili neki drugi istraživači koji su se indirektno bavili historijom Prijedora osmanskog perioda. Mi u ovom naslovu koji smo dali akcentujemo riječi „objavljenim radovima“, jer je iz oblasti historije ostao znatan dio radova u rukopisu iza Hasana Škapura koji nije objavljen, a oni se u najvećoj mjeri odnose na Ustanak 1875-1878. Godine, što znači da i tu postoji materijala koji se odnosi na ove krajeve iako je, kao što ćemo vidjeti, Hasan Škapur zajedno sa Ahmedom S. Aličićem uradio posebno knjigu materijala u vezi ovog ustanka u Potkozarju ili samostalno u pojedinim radovima, što će reći upravo u vezi područja na koje se misli u naslovu ovog rada.

Možda je jedna od otežavajućih okolnosti što se tim radovima Hasana Škapura u vezi historije nije posvetila dovoljna pažnja ta što je ovaj autor mnogo poznatiji kao prevodilac i komentator nekoliko tomova Buharijeve zbirke hadisa pa su njegovi radovi u vezi historije ostali malo u sjeni tog njegovog rada. Mišljenja smo da to ne znači da je Škapur bio manje uspješan u svojim historijskim istraživanjima, posebno historije Prijedora i okoline, čak naprotiv, mislimo da je i u toj oblasti dao svoj veliki doprinos a kao potvrdu toga navodimo i ovaj svoj skroman prilog. Ovom prilikom zbog ograničenosti vremena i prostora ne ulazimo u naučnu valorizaciju ovih objavljenih radova Hasana Škapura u vezi historije, ali smo mišljenja da njegovi radovi imaju mnogo širi domet nego što bi se to moglo naslutiti iz naslova istih. Kao potvrdu ovog tvrdnji navodimo činjenicu da je Hasan Škapur prilikom izrade svojih radova koristio originalne dokumente koje je prevodio sa staroturskog (osmanskog) jezika.

Riječ o Hasanu Škapuru

Hasan Škapur je rođen 09. septembra 1913. godine u naselju Škapurevića brdo na ulazu u Tešanj od oca Mustafe i majke Aiše. Osnovnu školu je završio u svom rodnom gradu 1927. godine, a Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu 1935. godine. Te je godine u Sarajevu počela s radom Viša islamska šeriatsko-teološka škola (u rangu fakulteta) i Hasan postaje student prve generacije tog zavoda. Diplomirao je 1939. godine. Nakon završenog vojnog roka ženi se iz ugledne tešanjanske porodice Turalić Pašom hanumom. Hasan Škapur se prvo zapošljava u Bihaću gdje postaje suplent u gimnaziji i tu ostaje do 1942. godine. Uz nastavnički rad u gimnaziji predaje arapski jezik i historiju islama u Okružnoj medresi u Bihaću. Iz bihačke gimnazije 1942. godine Hasan Škapur prelazi u gimnaziju u Banjoj Luci. Uz rad u gimnaziji u Banja Luci Hasan predaje i u tamošnjoj Okružnoj medresi. Osim toga, on je i stalni vaiz u Ferhad-pašinoj džamiji.

U Prijedor Hasan Škapur dolazi 1947. godine i u tom gradu ostaje do kraja svoga života. Prvih godina života u Prijedoru Hasan je profesor u gimnaziji, gdje predaje opću historiju, srpskohrvatski i ruski jezik. Konačno, 1954. postaje kustos novoosnovanog Zavičajnog muzeja u Prijedoru (kasnije Muzej Kozare). Umro je 25. Maja 1975. godine u Prijedoru i u ovom gradu ukopan dva dana kasnije. Decenijama je bio član upravnih organa Islamske zajednice.¹

Njegova objavljena djela u vezi historije Prijedora i njegove okoline

Hasan Škapur je napisao i objavio veći broj radova o historiji Prijedora i njegove okoline koji mnogima služe kao polazna osnova, naročito za izučavanje Osmanskog perioda ovih krajeva. Ti njegovi radovi su:

Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875 - 78. Rad je urađen u zajednici sa Ahmedom S. Aličićem. Izdan je u Sarajevu 1988.

¹ O Hasanu Škapuru i njegovom životu objavljen je veći broj radova. Ovom prilikom navodimo samo nekoliko: Fuad Omerbašić, *Hasan ef. Škapur život i djelo 1913-1975*, Tešanj, 2010., Kasim Hadžić, „Naš dug prema rahmetli profesoru Škapuru“, *Takvim* za 1977, Sarajevo 1976., str. 228-230, Mahmuljin Ilijas, „Vječna uspomena, Povodom 3. godine od preseljenja na Ahiret Hasana efendije Škapura“, *Preporod* IX/1978., 12(187), 6., Rašid Omerbašić, „Oživljena sjećanja na Hasan ef. Škapura“, *Preporod*, XI/80, 13, str. 8., Kasim Hadžić, „Životni put i djelo Hasan ef. Škapura“, *Preporod*, br. 12, 1975., str. 13.

godine od strane Orijentalnog instituta u Sarajevu kao: Posebno izdanje, knjiga XVI. Kao što se po godini izdanja ove knjige može vidjeti, ona je objavljena trinaest godina nakon smrti Hasana Škapura. Ovdje su donesena 269 dokumenta u prijevodu sa turskog (osmanskog) jezika. Oni su različite veličine, ali svi izuzetno značajni i dragocjeni. Jedna od knjiga koja iz perspektive izvorne građe na osmanskome jeziku daje sliku ovog ustanka fokusiranu na mikro plan ovog područja. Kao što je poznato, ovo područje je bilo jedno od žarišta tog ustanka koji će biti razlogom prelaska Bosne i Hercegovine u ruke Austro-Ugarske imperije. Rad je izazvao pažnju naučne javnosti. Tako je Damir Aginčić, predstavljajući dva izdanja Orijentalnog instituta u Sarajevu od kojih je jedno i ovo o kome govorimo, napisao:

„U izdanju Orijentalnog instituta u Sarajevu izašle su dvije zbirke izvora: *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875-78.* i *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini.* Prva je zbirka nastala još sedamdesetih, a njezin je sastavljač bio Hasan Škapur, radnik prijedorskog arhiva. Zbog njegove smrti izdavanje se odužilo, a zbirku je dopunio Ahmed S. Aličić. U kratkom predgovoru Aličić je objasnio kako je uredio zbirku. Dokumenti koji se donose nalaze se u Vilajetskom arhivu u Orijentalnom institutu. Objavljeno ih je 269, a neki se odnose na ustanak u cijeloj Bosanskoj krajini i šire, ne samo na Potkozarje. Sastavljači su imali problema prilikom prevodenja s turskog jezika, jer su dokumente pisali ljudi različitog obrazovnog nivoa. Mnogi dokumenti nisu potpisani ili je potpis nečitljiv pa se potpisi donose samo u nekoliko slučajeva. Na kraju knjige su registri imena i geografskih pojmova i faksimili nekih dokumenata. „Možda sadržina dokumenata neće zadovoljiti one koji se bave izučavanjem ustanka iz 1875, jer u većini slučajeva govore o onome što se dešavalo na strani zvanične vlasti, odnose na određeni način u pozadini ustanka. Rijede govore o organiziranim akcijama ustanika i njihovim ciljevima. Ali u svakom slučaju dokumenti bacaju dosta svjetla na taj ustanak i iz njih se može sagledati odnos zvaničnih vlasti prema ustanicima kao i određenim događajima koji su se dešavali u ustanku. Naravno se vidi odnos Austrije, Srbije i Rusije prema tome ustanku. Dalje pružaju podatke o nastojanjima zvaničnih vlasti da se ustanak uguši i dosta fleksibilnom odnosu prema onima koji su učestvovali u

ustanku pa se kasnije predali“.² Između većeg broja dokumenata iz ovog rada koji se odnose na Prijedor i njegovu okolinu mi smo izdvojili njih nekoliko koji govore o nestanku dvojice ljudi sa područja Kozarca i o čijem nestanku je vođena istraga.

Hronološki prvi od tih dokumenata koji govore o nestanku tih osoba ima slijedeći sadržaj:

OIS, inv. br. 31/77

9/21. oktobra 1877. Prijedor. Kajmekam, mutesarifu Bihać. Izvještava da su dvojica Kozarčana uhvaćeni od strane ustanika.

„Usudio sam se objasniti događaj o kojem je javio mudir Kozarca u vezi s tim da su Mehmed Matarić iz Kozarca i Omer Dervišagić iz Kalate prošlog mjeseca septembra u petak došli na pazar u Prijedor. U istrazi koja je provedena utvrđeno je da su nestali i da se nisu kućama vratili, nego su živi uhvaćeni od strane ustanika. Međutim, i pored svih nastojanja, njihovi leševi nisu pronađeni“. U ovome i svemu drugom naredba pripada nadležnom.

Drugi od dokumenata vezanih za ovaj slučaj ima slijedeći sadržaj:

OIS. Inv. br. 31/77

17/29. novembra 1877. Sarajevo. Bosanski valija, mutesarifu, Bihać. Javlja da se sprovede detaljna istraga u slučaju nestalih Matarić Mehmeda i Dervišagić Omera.

„U vezi sa visokim dopisima valije, upućenim 26. oktobra (8. novembra), i predstavci prijedorskog kajmekama koja je u prilogu dostavljena, od strane vrhovnog suda vilajeta saopćen je i napisan odgovor mutesarifu da se ispita i utvrdi da li su Mehmed Matarić i Omer Dervišagić, za koje je rečeno da su došli na pazar u Prijedor i nestali, upali u busiju ustanika ili su na neki drugi način ubijeni. Treba da se utvrdi i saopće imena lokalnim vlastima onih austrijskih podanika koji su se usudili zapaliti sijeno u selu Bojna na ovoj strani, da se kazne i o tome obavijesti turska ambasada u Beču i ovdašnji austrijski konzul. U vezi s tim, saopćava vam se kako je izloženo tj. da nastojite da o navedenom predmetu pošaljete odgovor“.

² Damir Aginčić, Hasan Škapur, *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875-78*, Sarajevo 1988, 159 str., Vančo Boškov, *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1988, 155 str., *Historijski zbornik*, god XLII (I), (1989), Bilješke, str. 399-400.

Treći od dokumenata vezanih za ovaj slučaj ima slijedeći sadržaj:

OIS, inv. br. 31/77

30. novembra/2. decembra 1877. Bihać. Mutesarif, bosanskom valiji, Sarajevo. Dostavlja dobivene podatke iz Prijedora u vezi nestanka Materića i Dervišagića.

„U vezi sa visokom naredbom od 17/29. novembra, u kojoj se izvoljelo narediti da se napiše odgovor na odluku Vrhovnog suda vilajeta da se utvrdi da li su Kozarčani Mehmed Matarić i Omer Dervišagić, koji su idući na pazar u Prijedor nestali o čemu je javljeno od područnih vlasti, upali u busiju ustanika ili su ubijeni s druge strane, odmah je pisano prijedorskom kajmekamu da se to ovdje ispita i utvrdi pa se odgovor koji je primljen 9/21. novembra šalje u predstavnici ovog poniznog roba. Iz toga odgovora jasno će se vidjeti da su spomenutu dvojicu uhvatili ustanici, da do danas nisu pronađeni ni živi ni mrtvi i da se ne zna gdje su. Odlučeno je da se saopće svi podaci istrage koja se bude mogla provesti ovdje.“ U ovome i svemu drugome naredba pripada spomenutom.

Četvrti dokument vezan za ovaj slučaj ima slijedeći sadržaj:

OIS, inv. br. 31/77

15/27. decembra 1877. Prijedor. Sudsko vijeće kaze. Izjava uzeta pod zakletvom od Huseina, sina Selimović Alije, stanovnika Gradske mahale iz Prijedora, u prisustvu predsjednika suda i Ahmeda, člana sudskog vijeća i Mehmeda, narednika žandarmerijske čete:

Pitanje: Zakuni se da ćeš na pitanje istinito odgovoriti!

Odgovor: Kunem se da ću sve istinito odgovoriti.

Pitanje: Dobijena je vijest da ti znaš na koji su način nestali Kozarčani Dervišagić Omer i Matarić Mehmed. Kaži nam prema zakletvi pravu istinu o tome što znaš!

Odgovor: Nedavno, u petak, ja sam bio na pazaru koji se održava na Urijama u Prijedoru. Navedene, Omera i Mehmeda, sam vidio kako idu sa po tri tovara konja pravo prema mjestu zvanom Majčevac. Ja sam išao za njima. Kad su došli do mjesta koje se zove Turije, navedena dvojica su ušla u šumu. Ja sam također za njima išao ali ih nisam stigao. Stigavši do Dervišagića mahale oni su se izgubili. Iako se vidjelo sve do Mliništa, tj.

pola sata odatle, nisam ih vidio. Šta je bilo s njima, ne znam.

Pitanje: Nakon što ih nisi vidio u Mliništu, da li si do Dervišagića mahale, tj. u Majčevcu, čuo ili pucanj iz puške ili kakve pozive u pomoć (viku), da li je bio još neko s njima i da li je osim tebe za njima išao za njima još neko?

Odgovor: Ne, nikakvog puščanog ni ljudskog glasa nisam čuo. Ja sam, izašavši iz šume i ne vidjevši spomenutu dvojicu, čudeći se otišao svojoj kući.

Odgovore sam dao kako su gore napisani.

Prisutni: Božiji rob Muhamed Emin, žandarmerijski narednik Ahmed, član sudskog vijeća i Ismail Hakki, mjesni pisar.

Peti, ujedno i posljednji, dokument u vezi ovog slučaja ima slijedeći sadržaj:

OIS, inv. br. 31/77

27. decembra 1877/8. januara 1878. Prijedor. Sudsko vijeće, kajmekamu Prijedor. Izvještava o rezultatima detaljne istrage povodom nestanka Materića i Dervišagića.

„U vezi sa naredbom mutesarifa od 30. oktobra (11. novembra), koja je došla ovome sudu, a u kojoj se kaže da se ne zna ništa o tome da li su živi ili mrtvi oni što su ih ustanici uhvatili o čemu je mutesarif pisao u svojim dopisima od 29. oktobra i naređuje se, na osnovu dopisa vilajeta, da pošto se nema dosad pouzdanih podataka o Kozarčanima Mehmedu Matariću i Omeru Dervišagiću, saopće i objasne podaci dobijeni prilikom istrage na licu mjesta.

Iz izjava koje su dali Gara, žena spomenutog Omera, i Hamuša, kćerka spomenutog Mehmeda, te izjave Selimović Huseina, stvar se može smatrati jasnom. Prema tome, oni su u petak otišli na pazar u Prijedor, ali se više nisu vratili iz čaršije. Nestali, šta je bilo s njima, ne zna se. Takve su izjave dali kad je vršena istraga. Žandarm Ahmed, pretražujući šikaru na Majčevcu, našao je na lijevoj strani puta, koji ide iz Majčevca prema Kozarcu, vršak kape čovjeka, parče od abe i dva tespiha (brojanice). Kada je to pokazao gore spomenutim Hamuši i Gari one su izjavile da je jedan od tih tespiha Omerov, a drugi Mehmedov. To bi mogao biti dokaz da su obojica tu ubijena od strane ustanika.

Dalje se nije išlo u istrazi o čemu se šalje ovaj akt od strane ovog poniznog roba. U ovom

i drugome naredba pripada nadležnom“.

U potpisu:

Predsjednik sudskog vijeća: Mustafa
Zapisničar: Ismail

Članovi vijeća: Omer-aga, odsutan,
Ahmed, Božo i Ivo-aga, odsutan.³

Rad Hasana Škapura u knjizi: *Prijedor i okolina*, štampanoj u Beogradu bez godine izdanja. To je historijska monografija Prijedora i njegove okoline, odnosno općine Prijedor. Sa rezimeom na francuskom jeziku, literaturom i sadržajem ima ukupno 136 stranica. Redaktor je bio Jovan Miličević, a saradnici su bili: Draško Popović, Milenko Gašić, Hasan Škapur i Đorđe Knežević. Knjiga ima nekoliko podnaslova: Geografski položaj Prijedora, Istorija, Kulturne prilike, Rad KPJ između dva rata, Prijedor u NOB i Narodnoj revoluciji, Znamenite ličnosti i Ekonomske prilike Prijedora i Izletišta i okolina. Ovaj podnaslov ima ukupno 16 manjih podnaslova. Za većinu njih smo gotovo sigurni da ih je obradio Hasan Škapur kao dobar poznavalac historije Prijedora i okoline naročito Osmanskog perioda. Ti podnaslovi su: Prijedor u XVIII veku, Period „Dubičkog rata“, Prijedor pred I srpski ustanak, Prva polovina XIX veka, Omer-pašino doba i Buna seljaka 1858. godine, Bosanski ustanak 1875-1878. godine i Privredne i kulturne prilike pod Turskom vlašću u XIX veku, ako ne i podnaslove: Postanak varoši i tvrđave i Poreklo stanovništva. Također podnaslov: Izletišta i okolina ima ukupno tri manja podnaslova koji obrađuju ta tri izletišta. To su: Kozarac, Manastir Moštanica, Ljubija. Sigurni smo da je Hasan Škapur od ta tri izletišta obradio Kozarac jer, kao što znamo, Kozarac je bio predmet njegovog historijskog istraživanja.

Članak koji ima naslov: „Prijedorska trgovačka flota na Sani u 19. Stoljeću“ objavljen je u časopisu *Celuloza*, br. 33-34 1961. godine. Iz samog njegovog naslova može se naslutiti o čemu rad govori. Kao što je poznato, Hasan Škapur se bavio ovom temom i u nekim drugim svojim radovima kao što je npr. kasnije navedeni rad: Riječni saobraćaj na donjem toku Sane i Une. Kao i u drugim radovima, i ovdje je Škapur dao svoj veliki doprinos rasvjetljavanju historije Prijedora, posebice osmanskog perioda.

³ Hasan Škapur-Ahmed S. Aličić, *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875-78.*, Sarajevo, 1988., str. 132,133134-135, 136, 138-139.

Rad koji ima naslov: „Nekoliko podataka o Prijedoru i okolini“ objavljen je u *Zborniku krajiških muzeja*, br. 1, 1962. str. 109-121. Rad ima svoj Uvodni dio koji nema naslova ali je označen rimskim brojem I. Osim ovog podnaslova, tu su još: Prijedor centar kapetanije i Prijedor sjedište kadiluka. U radu se nalazi nekoliko vrlo interesantnih fotografija: Kamena ploča s džamije sultana Mahmuda I u Prijedoru, Berat sultana Selima III Aliji buljukbaši konjičkog odreda prijedorske tvrđave, Donji dio sarkofaga Ibrahim-kapetana u Prijedoru, Nišan Mehmed-bega, posljednjeg kapetana Kozarca.

Članak koji ima naslov: „Riječni saobraćaj na donjem toku Sane i Une“ objavljen je u *Zborniku krajiških muzeja*, br. 1, 1962., str. 181-191. Rad ima svoj uvodni dio koji nije označen. Drugi dijelovi ovog rada su označeni rimskim brojevima od I do IV. Na kraju rada se nalazi njegov rezime na francuskom jeziku. U članku je doneseno nekoliko fotografija koje ga u velikoj mjeri obogaćuju. To su: fotokopija jednog dokumenta na osmanskome jeziku koji govori o ovoj temi, Dereglja Mehage Crnalića, trgovca iz Prijedora, sa dijelovima te dereglje, Sulejman Hergić, jedan od još živih lađara Mehage Crnalića, Akt Šeriatskog suda Bos. Krupa upućen Skeledžiću Idrisu da ne ometa pravo vlasništva Pejikoglu Ahmetu na otkupljenu 1/3 lađe.

Rad koji ima naslov: „Prilog proučavanju poreskog sistema XIX vijeka u Bosni“. Rad je veći i objavljen je u tri nastavka u *Glasniku VIS-a* i to: prvi dio u br. 7-8, Sarajevo 1968., str. 318-323, drugi dio u br. 9-10, Sarajevo 1968., str. 377-384 i treći dio u br. 11-12, Sarajevo 1968., str. 493-498. Iako se ovaj rad prema svom naslovu ne odnosi direktno na historiju Prijedora i okoline po svom sadržaju je dobar izvor za historiju Prijedora i njegove okoline u XIX stoljeću. Kao ilustraciju možemo navesti samo jedan od dokumenata koji se obrađuje u ovom članku:

Raznolikost izdataka organa vlasti na području kostajničkog sreza i visini nameta pokazaće nam nekoliko slijedećih zapisnika kostajničkog Šeriatskog suda. Iz jednog iskaza dohotka od razreza na sve četiri nahije Bekije-i-Kostajničkog kadiluka za održavanje centralno-pokrajinskih i lokalnih organa vlasti u Kostajnici u prvom polugodištu 1843. godine vidimo ove stavke razreza doprinosa prijedorske opštine, računajući ga od početka februara 1843. godine:

- rata na ime poštanskih usluga i rata za uobičajene neophodne rashode pokrajinske uprave i pripadajuća treća rata doprinosa bivšem bosanskom namjesniku Njegovoj ekscelenciji sretnom Vedžihi-paši 19 087 groša i 16 para
- doprinos za usluge izaslanika Vilajeta oko visine bujuruludije 450 groša
- za hitne usluge izaslanika Vilajeta u vezi donošenja bujuruludije 250 groša ⁴
- mjesečna plaća vojnom starješini koji je došao da vježba vojnike carske armije 160 groša
- donosiocu bujuruludije o otkupu žita u spomenutoj opštini po postojećim cijenama u pokrajini 200 groša
- donosiocu bujuruludije u vezi ukonačavanja sretnog dobročinitelja našeg gospodara namjesnika, kada nas isti bude počastio svojim dolaskom 70 groša
- tataru, donosiocu naredbe o prometu čistog masla 35 groša
- tataru Avdiji, koji je došao po predmetu sprovođenja zaključaka ejaleta ⁵ 100 groša
- donosiocu prepisa uzvišenog fermana ⁶ o rođenju Njegove ekscelencije carskog sina 300 groša
- kuriru Hasanu – donosiocu naredbe o zakupima 100 groša
- kuriru donosiocu naredbe o urednom obavljanju petodnevnih molitava u džamijama 300 groša
- tataru, donosiocu poziva 50 groša
- kuriru Bagdadiji, donosiocu bujuruludije o pucaanju pušaka na praznike 120 groša
- kuriru Mehmedu, donosiocu naredbe u vezi novca 77 groša
- Šakir-agi donosiocu nekog akta vilajeta: 150 groša
- izaslaniku koji je donio zabranu o žitu i inspekciji poštanske službe 220 groša
- putni trošak listonoše upućenog u Travnik sa jednim sudskim izvještajem 40 groša
- putni trošak čovjeku koga je uputio muteselim u Travnik u vezi uglja 150 groša
- putni trošak listonoši službeno upućenom u Travnik 40 groša
- putni trošak Mustafi, muteselimovu ⁷ kuriru koji je službeno upućen u Travnik 100 groša
- taksa za pregled računskih dokumenata u vezi pripadajućeg prihoda Visokoj blagajni-namjesn. 50 groša
- za usluge i materijalne rashode u komandi albanske vojske 500 groša
- stanarina za konak u kome je nastanjen Ahmed-aga, koji vježba vojsku 80 groša
- putni trošak čovjeku koji je po drugi put išao u Travnik u vezi rate ovog razreza 350 groša
- putni trošak čovjeku koji će nositi ovaj spisak u Travnik 150 groša
- režijski izdaci za bujuruludiju u vezi gornjeg spiska 50 groša
- lični izdaci za službenika na pregledanju propusnica 220 groša
- trošak adaptacije konačišta u kojem je smještena albanska vojska 393 groša
- putni trošak Mustafi, koji je po drugi puta službeno išao u Travnik 75 groša
- putni trošak Muhjudinu, koji je službeno poslan u Travnik 150 groša
- putni trošak Muhjudinu, koji je službeno upućen u Banja-luku sa novcima od carine 50 groša
- putni trošak čovjeku upućenom u Banja-luku radi prijevoza žita iz B. Gradiške u Banja-luku 50 groša
- putni trošak čovjeku upućenom opet u Travnik sa jednim sudskim izvještajem 70 groša
- ispomoć za šest mjeseci stanarine 2 500 groša
- šest mjesečni izdaci za službenike sreza i izaslanika 2 600 groša
- adaptiranje muteselimova ureda 250 groša
- adaptiranje i zakupnina sudskih prostorija 350 groša
- najamnina za konje ustupljene službeniku i tataru, koji su ovuda službeno prolazili 350 groša
- postotak inkasantu poreza 500 groša
- lični dohodat muteselimbegu 3 500 groša
- administrativno-režijski izdaci sreza za posluhu sreza 300 groša
- materijalno-operativni izdaci suda za posluhu suda 250 groša
- taksa suda za pregled i potpisivanje novčanih dokumenata sreza 885 groša
- putni trošak za odlazak na sastanak u Travnik: Mehmed-bega, muteselima Hadži-Selim-bega, Hadži Ali-bega i kadije 3 000 groša
- sastavljanje i potpisivanje godišnjih putnih računa 75 groša
- razrez na novih 40 domaćinstava, povećanih na onih 900 prema kopiji poreskog deftera 2 047 -----sveukupno 53 144 groše i 16 para. ⁸

4 Bujurludija, pismeni dopis, odnosno naredba namjesnika pokrajine

5 Ejalet, vrhovna pokrajinska uprava

6 Ferman, pismena naredba sultana

7 Muteselim, starješina sreza, odnosno grada

8 Hasan Škapur: „Prilog proučavanju poreskog sistema XIX vijeka u Bosni“, *Glasnik VIS-a* br. 7-8, Sarajevo 1968., str. 321-324.

Članak pod naslovom: „Prijedor i okolina u Bosanskom ustanku 1875-1878“. godine objavljen je u *Godišnjaku Društva istoričara BiH*, godina XVIII, Sarajevo 1970., str. 283 - 307. Kao što se vidi prema broju stranica, to je jedan duži rad, vrlo dragocjen za izučavanje historije Prijedora i okoline, a posebno za ustanak na ovim prostorima. U ovom radu Škapur govori o ovim temi navodeći vrlo često izvore prvog reda tj. arhivsku građu i to onu koja se nalazila u Orijentalnom institutu u Sarajevu. Kao ilustraciju tome navodimo jedan primjer:

Hadži Hasanaga, prijedorski trgovac i član Upravnog vijeća sreza Prijedor, i Jovo Divović, pravoslavac, trgovac iz Prijedora, obratili su se pravovremeno konzulu (austrijskom) u Banjoj Luci radi obezbjeđenja u putu dvaju čamaca natovarenih solju, koji su se kretali od Slavonske Gradiške. Konzul je to javio u Gradišku i na osnovu naređenja zagrebačkog guvernera u Gradišci se je ukrcao na lađu jedan financ. Nakon jednočasovne plovidbe, suprotnom stranom rijeke Save pored sela Miljakovca, koje leži nasuprot naše Orahovske nahije,⁹ izašlo je prije tri dana oko stotinu ustanika i od gore navedenih trgovaca otelo lađe. Kormilari i ostali sa lađa pobjegli su, a spomenuti financ nije napadačima rekao ni jedne riječi.

Još se ne zna gdje se te lađe nalaze, pa molimo da se poduzme potrebna istraga. S obzirom da na spomenutim lađama nije bilo ništa drugo osim soli, nadati se je da je ustanici nisu ni dotakli i da se ta so možda čuva negdje na austrijskoj strani. Čini se da su ti napadači naši emigranti među kojima su bila dva Srbijanca i još nekoliko drugih nepoznatih osoba. Sa žaljenjem iznosi se ovaj neželjeni događaj, a konačna zapovijed po ovom pripada nadležnim“.

Okružnik Bihaća je za navedeni slučaj javio 2/14. decembra 1875. godine Pokrajinskoj upravi u Sarajevu, pod brojem 479, koja je odmah uputila austrijskom konzulu u Sarajevu opširnu notu pod djel. br. 362, moleći ga da se on lično založi da se hitno izvidi ova diverzantska akcija, da se prestupnici pronađu i po zakonu kazne, da se gore spomenute lađe sa tovarima soli vrate vlasnicima i da se ubuduće ovakve nepristojne akcije bosanskih izbjeglica pravovremeno spriječe.^{10 11}

9 nahija, župa

10 Orijentalni institut u Sarajevu, br. inv. 159.

11 Hasan Škapur: „Prijedor i okolina u bosanskom ustanku

Članak koji ima naslov: „Iz prošlosti Kozarca“ objavljen je u *Zborniku krajiških muzeja*, Banja Luka 1973., str. 138-160. Prema broju stranica vidimo da je u pitanju jedan veći rad. Članak ima nekoliko svojih podnaslova koji ga bliže određuju. To su: Geografski položaj, Stanovništvo, Kozaračka tvrđava, Kapetanija i kapetani. U članku se nalaze i neke fotografije: Tlocrt tvrđave u Kozarcu, Naslovna ploča grada Kozarca, Kula grada Kozarca, Berat sultan Mustafe III o premještanju čehaje Osmana iz Kozarca u Drenovaču. Najkompletniji rad o historiji Kozarca posebno osmanskog perioda ovog grada i nezaobilazan izvor u izučavanju njegove historije. Svi kasniji istraživači historije ovog grada su se koristili ovim radom. Ovaj grad ima svoju dugu historijsku tradiciju koja je naročito intenzivna u vrijeme osmanske uprave na koju je Hasan Škapur ukazao u ovom svom radu.

Rad pod naslovom: „Još nekoliko podataka o Kozarcu“. Kao što je poznato, Kozarac i njegova prošlost su bili tema radova Hasana Škapura. Jedan od dokaza za to je i ovaj rad kao i prethodni koji smo malo prije naveli, ali i rad koji je donio Ilijas Mahmuljin, na koji ćemo ukazati malo kasnije. Ako znamo da se Hasan Škapur bavio historijom Kozarca i u monografiji o Prijedoru, onda bismo mogli reći da mu je ovaj gradić bio jedna od glavnih historijskih tema i da mu je posvetio značajan broj stranica.

Rad pod naslovom: „Odnos bosansko-hercegovačkih muslimana prema bosanskom ustanku 1875-1878. godine“. Objavljen je u *Takvimu* za 1975. godinu, str. 192-204. Iako se ovaj rad ne bavi samo historijom Prijedora i okoline, mi smo i njega uvrstili jer donosi dosta materijala o toj temi. Rad pored svog naslova ima i dva podnaslova koji bliže određuju njihove teme: Odnos muslimana prema nemuslimanima i Odnos muslimana prema ustanku. Škapur je, kao što smo rekli, u ovom radu navodio i primjere vezane za Prijedor i okolinu, pa mi jedan od njih prenosimo:

Međusobno povjerenje nepobunjenog stanovništva prema Muslimanima odražavalo se i u drugim dijelovima Bosanske krajine. Ustanici su na pobunjenom području imali svoje pozadinske saradnike, koje su organi turske vlasti postepeno otkrivali i zatvarali. Sredinom 1877. zbog javnog širenja ustaničke

1875-1878. godine“, *Godišnjak Društva Istoričara BiH*, godina XVIII, Sarajevo 1970., str. 285-286.

misli i oslobodilačkog pokreta bili su zatvoreni i osuđeni na po 12 godina zatvora: Zurinić Đorđe, Knežević Đorđe i Saganović Mile iz Prijedora; Lakić Spasoje iz Bihaća i Nalbant Lazo iz Bos. Novog. Krajem maja 1878. zatvorenici su poslali namjesniku zajednički potpisanu molbu za pomiovanje, pozivajući se na dobre odnose s Muslimanima i da će: „... sva ehalija cijelog našeg sandžaka, kako hrišćani tako i muslimani za nas jamčiti, da mi niti smo danas, niti ćemo pak u buduće u političke poslove, osobito protivne državnom poretku, zaći...“

Za pomilovanje navedenih zatvorenika poslalo je namjesniku 28. maja 1878. godine preko Prijedorskog kajmekamata zajednički potpisanu molbu šest uglednih Srba iz Prijedora. Prijedorski kajmekam Sulejman proslijedio je ovu molbu okružniku Ismailu, a ovaj Vilajetu na dalji postupak ne tereteći osuđenike za njihovu svojevremenu ustaničku propagandu. Namjesnik je proučio obje molbe, ali po dobivenim podacima od Prijekog suda iz Bihaća, odbio je želje potpisnika i osuđenici su ostali na izdržavanju kazne.^{12 13}

Rad pod naslovom: „Neki primjeri tolerantnog odnosa prema učesnicima bosanskog ustanka 1875 – 78“ objavljen je u *Takvim*-u za 1397 / 1977. godinu na str. 67-78. Prema vremenu izlaska ovog članka vidimo da je on objavljen nakon smrti Hasana Škapura. Na to ukazuje i post skriptum koji se nalazi nakon ovog članka a koga je potpisao A. K. U tom post skriptumu stoji:

Ovo je jedan od poslednjih tekstova što ih je naš vrijedni i osobito uvaženi saradnik Hasan Škapur napisao prije svoje iznenadne smrti i poslao na adresu redakcije „Takvima“, pa ga objavljujemo uz odavanje dužnog poštovanja prema svemu onome što je učinio za Islam i Islamsku zajednicu kod nas, moleći Allaha dž.š. da ga za to njegovo izuzetno djelo nagradi dženetskim blagodatima.

Istinska djela su najrječitiji govor o ljudima koji su ih stvarali a djelo rahmetli Hasan ef. Škapura je ostavilo trajnu brazdu u našim islamskim prostorima. Da nije ništa drugo učinio, osim tri knjige prevoda Buharijine hadiske zbirke, bilo bi dovoljno da se o njegovom djelu govori

12 OIS, br. inv. 151/78.

13 Hasan Škapur: „Odnos bosanskohercegovačkih muslimana prema bosanskom ustanku 1875-1878. godine“, *Takvim* za 1975. godinu, str. 196.

sa izuzetnim respektom, no, kako nam je svima dobro poznato, djelo Hasan ef. Škapura je mnogo obuhvatnije i kompleksnije i ono s punim pravom očekuje svoju pravu valorizaciju i mjesto koje zaslužuje u našem islamskom kontekstu. Naravno, ono je i svojevrсна inspiracija i amanet svima nama – da se nastavi, da se ne prekinu njegove suštinski: značajne misli i intencije. Neka nam Allah dž.š. da snage i mudrosti da, ne samo ovo, nego i svako značajno i vrijedno djelo nađe odjeka u našim duhovnim prostorima. A djelo i život Hasan ef. Škapura su samo jedan od takvih, dosljedno realizovanih principa.

U ovom svom radu Hasan Škapur navodi konkretne primjere tih tolerantnih odnosa. Kao ilustraciju toga mi ćemo navesti jedan od tih primjera:

U proljetnim borbama 1876. u Potkozarju zarobljen je Švraka Risto iz Jelika, Timarska nahija. Po završenoj sudskoj proceduri Banjalučki okrug poslao je sredinom septembra iste godine Vilajetu na saglasnost odluku Okružnog suda o dosuđenoj smrtnoj kazni spomenutom Švraki. Prema sudskom istražnom materijalu osuđenik je bio u ustanku od početka pobune, zimu proveo u Austriji, a ranim proljećem opet u borbama Potkozarja. Po naređenju namjesnika predmet je upućen na mišljenje Vrhovnom sudu pokrajine koji je svojim dopisom od 29. septembra (11. oktobra) 1876. prihvatio dokazni materijal uz napomenu, da rad okrivljenog ne spada u krivična djela koja ugrožavaju bezbjednost zemlje izvana, nego u djela koja remete samo unutrašnji red i mir građana pa da se umjesto čl. 48. Krivičnog zakona primjeni poslednji pasus člana 58. spomenutog Zakona koji predviđa dugoročne kazne zatvora. Ovaj stav usvojio je i Vilajet i u prijepisu poslao ga 5/17. avgusta Banjalučkom okrugu ističući: „...da po istom postupi, a to je naređenje i našeg gospodara...“ Tako je odluka Okružnog suda u Banjaluci o smrtnoj kazni okrivljenog Švrake zamijenjena kaznom zatvora.¹⁴

Članak pod naslovom: „Primjer dobrih odnosa muslimana i raje 1876/77. u Ključu“ objavljen je u *Zborniku krajiških muzeja*, sv. III - IV, str. 31-43. Iz samog naslova rada može se

14 Hasan Škapur: „Neki primjeri tolerantnog odnosa prema učesnicima bosanskog ustanka 1875-78“, *Takvim* za godinu 1977., str. 69 - 70.

naslutiti o čemu on govori. Rad je podijeljen u nekoliko dijelova koji su označeni rimskim brojevima od I-III. Na početku se nalazi uvodni dio koji nije označen. Na kraju rada se nalazi kraći rezime na engleskom jeziku. Kao i drugim svojim radovima vezanim za historiju, Hasan Škapur se bavi originalnim turskim dokumentima za obrađivanje pojedinih tema i u tome je najveća vrijednost njegovih radova.

Rad koji ima naslov: „Džamije Kozarca“ objavljen je u *Preporodu*-islamskim informativnim novinama, br. 10, Sarajevo 15. maja 1982., str. 12. Iz naslova samog rada može se pretpostaviti o čemu članak govori. Pored ovog članka nalazi se još jedan članak koji bliže objašnjava kako je ovaj rad ugledao svjetlo dana, jer vidimo da je objavljen sedam godina nakon smrti Hasana Škapura. Taj drugi rad ima naslov: „Sjećanja na rahmetli prof. Hasana ef. Škapura“ a autor mu je Ilijas Mahmuljin. Prema tome, ovaj drugi rad je takođe objavljen u *Preporodu* br. 10, Sarajevo 15. maja 1982., str. 12. Pri kraju ovog rada Mahmuljin pored ostalog navodi i slijedeće riječi:

...Pisao je o prošlosti Kozarca, o ustancima na Bos. Krajini, o riječnom saobraćaju i drugom. Jedan njegov još neobjavljeni rad je „Džamije Kozarca“.

Neka ovo nekoliko rečenica uz njegov rad budu skroman prilog sjećanje i zahvala rahmetli profesoru Hasan ef. Škapuru povodom 7 - godišnjice njegove smrti.¹⁵

Sam naslov rada jasno ukazuje o čemu Hasan Škapur govori u njemu. Rad ima jedan uvod koji nije označen. Osim toga, u radu se govori o četiri poznate džamije Kozarca: Džamija Mutnik, koja zauzima i najviše prostora, Gradska džamija, Kal'ata džamija i Dera-Potok džamija. U radu su donesene i tri fotografije: Mutnička džamija u Kozarcu, Nišan na grobu poslednjeg kapetana Kozarca, Mehmed-bega i Džamija u Kalati (poslije renoviranja sa novim minaretom). Kao autor, potpisan je punim imenom i prezimenom: Hasan Škapur.

Umjesto zaključka

Samo ovako nabranje članaka Hasana Škapura u vezi historije Prijedora i okoline ukazuje na obimnost takvog materijala, ali i na dugotrajniji rad ovog autora u toj oblasti. Osim

ovih nabrojanih, još nekoliko objavljenih radova Hasana Škapura indirektno govori o historiji Prijedora i njegove okoline. Ti radovi su:

„Privreda Bosanske krajine krajem XIX vijeka“. Objavljen je u *Zborniku Krajiških muzeja* br. 2, 1963-64., str. 124-143. Iako se on uopćeno odnosi na privredu Bosanske krajine, u njemu se nalazi nekoliko podataka koje se odnose na Prijedor i njegovu okolinu vezanu za ovu temu, pa smo ga iz tog razloga uvrstili u našu temu. Rad je podijeljen u nekoliko podnaslova koji ga u znatnoj mjeri određuju. Ti podnaslovi su: Uvod, koji se nalazi na početku i koji nije označen. Nakon njega slijedi prvi podnaslov: Poljoprivreda, koji je označen rimskim brojem I, slijedi podnaslov: Zanatstvo i trgovina, koji je označen rimskim brojem II, Eksploatacija šuma je treći podnaslov, koji je označen rimskim brojem III i četvrti podnaslov: Mineralno i rudno blago, koji je označen rimskim brojem IV.

„Komunikacije Bosanske krajine XIX vijeka“. Objavljen je *Zborniku Krajiških muzeja* br. 2., str. 109-123. Rad se odnosi na komunikacije Bosanske krajine, ali se u njemu nalazi nekoliko vrlo dragocjenih podataka u vezi Prijedora i okoline vezanih za ovu temu, pa smo i njega uvrstili u naš govor o objavljenim radovima Hasana Škapura. Rad je podijeljen na nekoliko svojih podnaslova. Ti podnaslovi su: nakon kratkog uvodnog dijela koji nije označen prvi uvodni dio: Drumski saobraćaj, koji je označen rimskim brojem I. Zatim slijedi podnaslov: Riječni saobraćaj, koji je označen rimskim brojem II, podnaslov: Poštansko-telegrafski saobraćaj, označen rimskim brojem III, Željeznički saobraćaj, koji je označen rimskim brojem IV. U radu je doneseno nekoliko zanimljivih fotografija i tabela koje rad čine još zanimljivijim. To su: Faksimil formulara brzjava iz 1877. godine, Željeznički red vožnje na relacijama: Ravnice-Banja Luka i Banja Luka-Ravnice, Prvi red vožnje Ravnice-Banja Luka i obratno, Tarifa voznih karata, Novčanice Visoke osmanske carevine, Tarifa voznih karata iz 1873. godine, Kursna vrijednost stranih novčanica u odnosu na turski novac: Austrijske novčanice, Engleske i francuske novčanice, Ruske novčanice. Na kraju rada je donesen njegov rezime na njemačkom jeziku.

Rad koji nosi naslov: „Turski dokumenti o Bosanskom ustanku 1875-78“. To je članak koji je urađen za Međunarodni naučni skup

¹⁵ M. Ilijas, „Sjećanje na rahmetli Prof. Hasan ef. Škapura“, *Preporod*, br. 10, Sarajevo 15. maja 1982., str. 12.

povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim Balkanskim zemljama i Istočnoj krizi 1875. godine. Skup je održan u Sarajevu na Ilidži, 1-3. oktobra 1975. godine a rad je objavljen u izdanju Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine kao Posebna izdanja knjiga XXX, Odjeljenje Društvenih nauka, knjiga 4, Sarajevo 1977. godine, Tom II, str. 101-106. Iako se u ovom radu govori o stanju i rasprostranjenosti kao i kvaliteti dokumenata koji govore o ustanku, on npr., govoreći o dokumentima iz Orijentalnog instituta u Sarajevu, kaže da se „snimci inventariranih dokumenata čuvaju djelimično prevedeni na srpskohrvatski jezik u Muzeju Kozare u Prijedoru“,¹⁶ što nam je bilo dovoljno da i ovaj njegov rad uvrstimo u našu temu. Kao što vidimo, ovaj rad je objavljen dvije godine nakon smrti Hasana Škapura.

Hasan Škapur se u bavljenju historijom Prijedora i njegove okoline bavio originalnim osmanskim dokumentima i prevodio ih. Slučaj je htio da su pojedini dokumenti ostali – odnosno njihove fotokopije – zahvaljujući samo

16 Hasan Škapur, „Turski dokumenti o Bosanskom ustanku 1875-78.“, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga XXX, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 4, Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim Balkanskim zemljama i Istočnoj krizi 1875-1878. godine (Tom II), (Sarajevo-Ilidža, 1-3. oktobra 1975), Sarajevo 1977., str. 102.

prevodima i obradom od strane Hasana Škapura. To se naročito odnosi na dio dokumenata vezanih za ustanak 1875-1878 godine, kome je Škapur posvetio dobar dio svog naučnog rada i u vezi koga je bio pripremio i doktorsku disertaciju koja, nažalost, nije ugledala svjetlo dana i koja je očito zagubljena. Nju spominje r. Kasim Hadžić u više navrata: „Hasan ef. Škapur priprema disertaciju“, *Zemzem*, IV/1971., 11, 7, spominjući njen naslov: „Odnos turskih vlasti prema bosanskom ustanku 1875-78“, Kasim Hadžić, profesor Gazi Husrev-begove medrese, Predgovor, Sahihul-Buhari, Buharijina zbirka hadisa, Prijevod i komentar Hasan Škapur, str. 5. Ta disertacija je imala 400 stranica. Osim doktorske disertacije, od neobjavljenih radova Hasana Škapura vezanih za našu temu, Hadžić navodi: „Turski dokumenti o ustanku u Potkozaru 1875-78“ (vjerovatno misli na rad-knjigu sa istim naslovom koju je Hasan Škapur uradio zajedno sa Ahmedom S. Aličićem, a koja je ugledala svjetlo dana nakon smrti Hasana Škapura u izdanju Orijentalnog instituta u Sarajevu, a na koju smo se mi osvrnuli), „Turski dokumenti o ustanku u Podgrmečju 1875-78, Još nekoliko podataka o Kozarcu“ (vjerovatno misli na rad sa istim naslovom na koji smo se mi osvrnuli). Neobjavljeni radovi Hasana Škapura još uvijek čekaju da ugledaju svjetlo dana, što će se – nadati se – i desiti, jer to zaslužuju i ti radovi, ali i njihov autor.

Summary

HISTORY OF PRIJEDOR AND SURROUNDINGS
IN PUBLISHED WORKS OF HASAN ŠKAPURA

Kemal BAŠIĆ

This paper deals with published works of Hasan Škapura on history of Prijedor and its surroundings. It focuses on published works of Škapura on this topic because some works of this author remained in manuscript forum and were never published. This is an important topic because this author is among the rare ones who directly researched the history of Prijedor and its surroundings during the Ottoman period. The paper gains in importance due to the fact that Hasan researched the history of this town basing on original documents which he translated from the old Turkish (Ottoman) language. With this paper we wanted to emphasize that besides making a great contribution by translating and commenting several volumes of the Bukhari Hadith collection, he also did a lot in the field of history.

Key words: Hasan Škapur, Prijedor, Kozarac, 1875-78 rebellion, Ključ, Sana, river traffic, Ottoman period, masjid, fortress, capitaincy.

الموجز

تاريخ مدينة برييدور وما حولها في أعمال حسن شكابور المنشورة

كمال باشيتش

يتحدث هذا المقال عن أعمال حسن شكابور المنشورة والمتعلقة بتاريخ مدينة برييدور وما حولها. وجاء التركيز على الأعمال المنشورة لأن بعض أعمال هذا الكاتب لم تنشر. وتأتي أهمية هذا الموضوع من كون حسن شكابور أحد الكتاب النادرين الذين اهتموا بشكل مباشر بتاريخ برييدور وما حولها في العهد العثماني. ومما يزيد من أهمية هذه المسألة أن حسن شكابور درس تاريخ هذه المدينة ومحيطها في الوثائق الأصلية التي قام بترجمتها من اللغة التركية (العثمانية). لقد أشتهر حسن شكابور بإسهاماته الكبيرة في ترجمة وشرح عدة أجزاء من صحيح البخاري، وقد أردنا بهذا العمل أن نبرز جهوده الكبيرة أيضا في التاريخ.

الكلمات الرئيسية: حسن شكابور، برييدور، كوزاراتس، انتفاضة 1875-1878، كليوتش، سانا، النقل النهري، العهد العثماني، المسجد، القلعة، القبطانية.